

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1962

Tidig vår på Skansen.

An early spring view from the open-air museum

Skansen in Stockholm.

Foto Refot, Stockholm.

Redaktion:

GÖSTA BERG · SAM OWEN JANSSON

MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

*Omslagets färgbild visar Linnés Hammarby
med trädgården i sitt flor.*

*On the cover Carl von Linné's homestead Hammarby
with the garden in blossom.*

Foto Åke Grundström, Stockholm.

Se Olof H. Sellings uppsats Arkiatern på Hammarby i denna årsbok.

*Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1962
Klichéerna från Grohmann & Eichelberg AB, Stockholm*

av sin storlek vara avpassad för en manshand. Under sen medeltid och början av nyare tid var ringprakten ofta stor hos både män och kvinnor tillhörande adel och högre borgerskap.

Summary

A Late Gothic ring

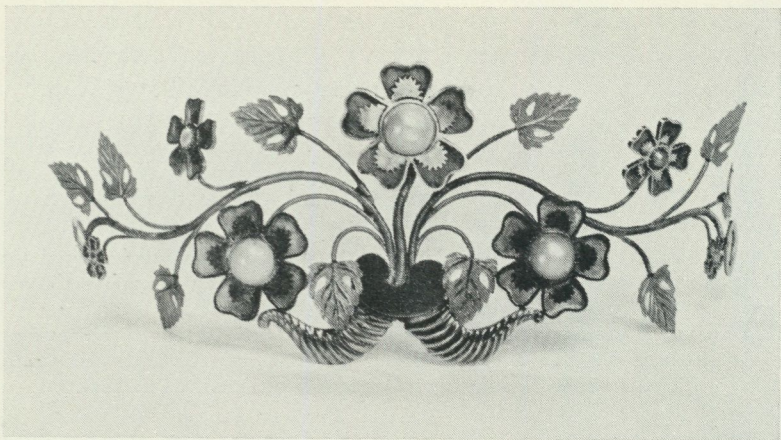
The Friends of the Nordiska Museum Association have supplemented the Museum's collection of rings this year in a gratifying way through the donation of a finger-ring of gold set with a dark garnet, probably executed for a man about the year 1500. No more is known of its origin than that according to tradition it was for a long time an heirloom in a Swedish aristocratic family traceable to the Middle Ages and with associations to Finland.

ETT EMPIREDIADEM AV GULD

av Kersti Holmquist

Kejsarinnan Joséphine, Napoleon I:s gemål, åsamkade sig enorma skulder hos Paris juvelerare. Det är föga att förvåna sig över, när man betänker att varje smyckebeställning regelmässigt bestod av diadem, hårkam, halsband, örhängen, ett par armband och stundom ett skärp. Att materialet — förutom guld — i allmänhet utgjordes av diamanter, rubiner eller andra högädlä stenar gjorde inte räkningarna mindre.

Det enhetliga smyckegarnityrets monumentalitet ingick som ett led i befästandet av en purfärsk kejsardynasti. Av garnityrets delar var diademet — det från antiken återupptagna pannsmycket och värdighetstecknet — det starkaste uttrycket för majestätsymbolik. Hårkammen, som krönte hjässan, framhävde med sitt rikt utsmyckade guldbeslag ytterligare högheten. Mångfaldiga exempel på tidens juvelerarkonst kan med fördel studeras på Davids målning över Napoleons kröning år 1804. Den knäböjande

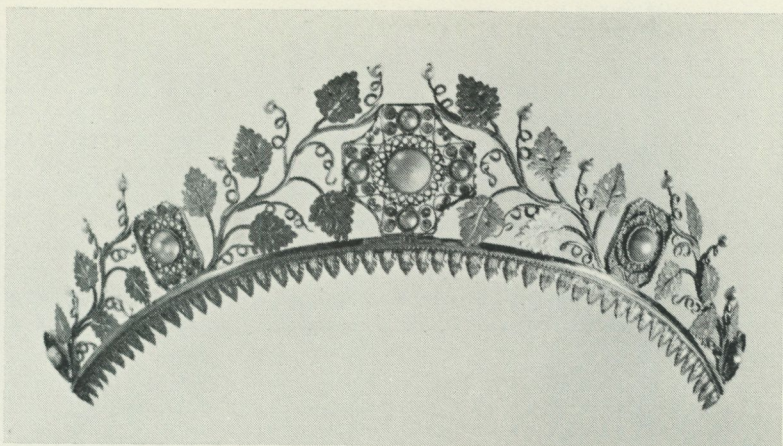

Diadem av guld, besatt med pärlor. Tillverkat omkring 1820 av okänd mästare. Gåva av Samfundet Nordiska museets Vänner.

Joséphine, hennes uppvaktande damer och de kvinnliga kungligheterna uppvisar där en rik provkarta på smycken, av vilka diademmet och hårkammen intar en dominerande plats.

Vårt land visar en avglans av den franska smyckeprakten under empiren, men i garnityren tycks diademmet ofta saknas. Icke heller som enstaka föremål är det vanligt. Däremot finns det många exemplar av hårkammen, inte sällan numera felaktigt benämnd diadem, men lätt igenkännlig på sitt hårda metallbeslag med svängd nederkant, avsedd att följa huvudets form och med fästanordningar för kammen, som stacks in i den uppfästade hårknuten.

Nordiska museet äger ett trettiotal hårkammar från 1800-talets förra hälft men har hittills inte varit i besittning av något diadem från denna tid. Denna lucka i samlingarna har nu fyllts av Nordiska museets Vänner. Museet har som gåva mottagit ett diadem av guld med sötvattenspärlor, utfört som ett graciöst rankverk med blad och blommor vällande ur tvenne ymnighetshorn. Växlingen av mattornerat och blankt guld ger en god effekt. Det är böjligt och formar sig mjukt över pannlockarna. Ytterst sitter öglorna avsedda för det fästade bandet. Stämplingen är ofull-

Hårkambeslag av guld, besatt med pärlor. Tillverkat 1821 i Stockholm av C. G. Nyman. Privat ägo.

ständig och mästaren har ej kunnat bestämmas. Sannolikt är det tillverkat omkring 1820.

Ytterligare ett bevis för diademets sällsynthet i förhållande till hårkammen ger ett studium av de svenska juvelerarnas mästerstycken under denna tid. Endast ett mästerstycke med direkt syftning på denna förra smycketyp har noterats. Det är juveleraren Gustaf Fribergs "gulddiadème med rosenstenar och äkta pärlor", som den 17 september 1803 uppvisades för ämbetet i Ystad. Däremot utförde samtliga Stockholms juvelerare med undantag av en under åren 1808 till 1823 pärl- och stenbesatta kambeslag av guld som mästerstycken.

Det är lockande att spekulera över orsaken till dessa smyckens skiftande popularitet — diademets och hårkammens — båda på sätt och vis nyskapelser och uttryck för sin tids idéer och stilideal. Det majestätiska diademets fall, och i Sverige hann det synbarligen aldrig riktigt slå igenom. Hårkammen däremot med sin kombinerade roll som smycke och medel att hålla det uppfästade håret levde kvar i den förborgerligade tidsperiod som därpå följde.

Résumé

Diadème Empire en or

La Société des Amis du Musée Nordique a comblé cette année une lacune de la collection de bijoux de notre musée en lui faisant don d'un diadème d'or orné de perles de rivière, probablement exécuté en Suède vers 1820. Les poinçons incomplets ne permettent ni d'identifier l'artiste ni de fixer la date précise de l'exécution. D'après les pièces connues actuellement et ce que nous savons des chefs d'œuvre des joailliers suédois des premières décades du XIXe siècle, le diadème était un bijou très rare dans notre pays, beaucoup plus rare que les peignes à garniture d'or dont le musée possède un bon nombre de cette époque. Néanmoins une parure complète de bijoux Empire comprenait l'un et l'autre, comme le montre par exemple le tableau de J.-L. David "Le sacre de Napoléon Ier".

"ETT HUS- OCH RESE-APOTHEQUE"

av Christian Axel-Nilsson

Den flitige apotekaren Casten Julius Salberg på "Kongl. Ammiralitets Apothequet Morjan" i Stockholm har tillagat det apotek, som 1961 inköpts på auktionen efter framlidne konstnären Emerik Stenberg i Leksand. På den praktfulla kopparstuckna etiketten i locket läses att hus- och resapoteket färdigställts den 31 januari 1770 eller 10 år efter det Salberg utarbetade sina första modeller till medikamentsförråd för socknar och prästgårdar. Detta museets senast förvärvade exemplar ur ungefär ett sekels rika och genom kungliga förordningar legaliserade produktion i landet ansluter sig till ett 30-tal liknande i museets medicinhistoriska samlingar. Apoteket Morianen har tidigare levererat ett från 1765, som varit i bruk fram till 1850. Salbergs "husmedel" är inrymda i ett enkelt schatull av mörkbonad ek, försett med lås och ett profilerat mäs-singshandtag på locket. Invändigt är skrinet fodrat med en tapet i orange, mönstrad med slingrande akantusrankor i silver.

Husapoteken skulle genom samfällt inköp av kommunen i sock-narna ersätta städernas offentliga apotek och genom oftast kloc-karens försorg hjälpa sjuka på den läkarfattiga landsbygden till lindring vid fysiska besvär av alla slag. Den sinnrikhet som ofta kan iakttagas i 1700-talets möbler och instrument går även igen i